

A jegyzet tárgya és szemlélete

A jegyzet a narratív viselkedés és a történetek leírására vállalkozik.

A *narratív viselkedés* az emberi cselekvések egyike. Nyelvi jelek segítségével történeteket, narratívumokat, narratív reprezentációkat állít elő, forgalmaz és értelmez. A narratív viselkedés változatos célokat, szándékokat követ. A történetet használó és befogadó ember önmagát fejezi ki, érzelmeit, gondolatait, értékrendjét tisztán, expliciten, maga és mások számára követhetően jeleníti meg. A történetek korok, jelenségek, események, tárgyak és emberek, generációk közötti viszonyokat, összefüggéseket ragadnak meg, tesznek transzparenssé, erősítenek és változtatnak meg. Reprezentációként újraszerkeztik a világot, valamint olyan világokat tesznek létezővé, amelyek – narratív valóságként – csupán ebben a formában léteznek. Amikor az ember történetet mond, tisztelt vagy már régen halott elődök emlékezetre méltó szavait, történeteit, a szavakba és a történetekbe rejtett üzenetét, azaz a kulturális örökséget veszi át és adja tovább.

A történetmondás mint narratív viselkedés kognitív, nyelvi, kommunikatív, esztétikai, szociális és morális cselekvés, tartalmazza a valóság, a beszédhelyzet felismerésének, a történet megalkotásának, felidézésének, előadásának, befogadásának, értelmezésének mozzanatát. A történetek megszerkesztése, tárolása és forgalmazása történhet szóbeli, írott (kézírás, nyomtatás, elektronikus írás), képi (rajz, fénykép, film), elektronikus (adatbázis, weblap) formában, a történetek befogadása pedig auditív vagy vizuális úton. A történetmondás központi összetevője maga a *történet*, amely egy bizonyos médiumban, egy bizonyos jelrendszer segítségével megszerkesztett szöveg. Szöveggként alapvető sajátossága a narrativitás, narratív struktúrával rendelkezik, amely egy állapot megváltozását, módosulását teszi követhetővé. Mint szöveg, a történet szándékosan vagy akaratlanul jelentéseket hoz létre és indít el. A történetek kutatása nagy hagyománnyal rendelkezik. A jegyzet kitér a történetek műfaji, tipológiai sajátosságaira.

A történet mint központi kategória mellett a jegyzet a sajátos viselkedésre, a történetmondásra és a történetek követésére, értelmezésére, valamint a történetet alkotó, mondó, őrző, értelmező emberre irányítja a figyelmet. Fejezeteiben rendre áttekinti a történetek kutatásának iskoláit, irányzatait és módszereit, a narratológia alapvető fogalmait, terminológiáját. Több fejezet tér ki a történetek és a történetmondás kontextusaira, a történetek és a korszakok, a történetek és a társadalom kapcsolatára, a történetmondásban kifejeződő attitűdökre, a követett szándékokra, célokra és stratégiákra, a történeteknek a különböző korszakokban, társadalmi miliókben betöltött státusára.

Az első tartalmi tömböt követően a jegyzet konkrét elemzések formájában tekinti át a történetmondást mint társadalmi kapcsolattartási formát, mint emlékezési habilitást és mint illokúciós aktust, a narratív viselkedés 20. századi funkcionális formáit és területeit.

A mesemondás végigkísérte a 20. századot, a kulturális emlékezet alapvető formája volt. Utolsó nagy felvirágzására a katonaságban, az erdőlő, szénégető munkások körében, átmenetileg a kollektív gazdaságok megalakulását, az ingázás fellendülését követően került sor. A 20. század végén a mese az óvodai oktatásban, az ifjúsági médiában találta meg a helyét.

A lokális népballada a 19. század közepétől adatolt kötött, verses formájú emlékezési alakzat. Az aktualitások feldolgozásának, a lokális emlékezetben való hagyományozásának eszköze. Az emlékezet őrzése mellett a lokális ballada a lokális értékrendet jelenítette meg, társadalmi viszonyokat szabályozott, egyéneket és nemzetségeket marginalizált.

A rátótiáda egyénekről, foglalkozási, vallási csoportokról, lokális társadalmakról szóló tréfás szeterotip történet. Előadása ugratási esemény. Egyidőben szolgál a múlt sajátos formában való ébren tartására, a lokális és csoportidentitások megjelenítésére és aktivizálására.

A biografikus beszédmód az újkorban jelent meg, a 20. században a mindennapi élet számtalan területén meghonosodott. A modern társadalom tagjainak számontartása, a modern ember önaffirmációja valósul meg a biografikus narratívumok által.

A genealógiai történetek megszerkesztése, az egyén genealógiai struktúrába való beleágyazása rituális körülmények között, a nyilvános szférában történik meg. A genealógiai emlékezet a múlt és a jelen kohézióját, elődök és utódok kapcsolatát teremti meg, egyéni teljesítményeket tart számon és népszerűsít.

A 19. század közepétől egyre nagyobb jelentőséggel bírnak a lokális múlt, a lokális történelem narratívumai. A lokális történelem mediál a múlt és a jelen, az európai, a nemzeti és a településtörténelem között, a történész munkák és a lokális emlékezet, az egyéni és a közösségi tapasztalatok között.¹

A reklám a 19. században jelent meg és vált általánossá. Jelentős szerepet vállalt az életvilág és az életvezetés újrászervezésében, a gazdasági és kereskedelmi jellegű újítások népszerűsítésében.

A jegyzet érvényesíti a *történetiség elvét*, a kulturális relativizmus, a *kulturális pluralizmus elvét*. A történetiség elve esetünkben azt jelenti, hogy a történetmondás és -értelmezés korszakonként eltérő normákkal és habitusokkal, a történet változó státussal és jelentéssel, minden korszak a maga sajátos, népszerű történeteivel rendelkezik, minden korszak sajátos attitűdöket érvényesít a múltból örökölt történettel szemben. A történetiség elve a történetek és a történetmondás *primér kontextusának* és az időben való változásának megragadásával, a *forráskritika* segítségével érvényesíthető. A kulturális pluralizmus azt jelzi, hogy a különböző társadalmak, szociokulturális csoportok, kisközösségek más-más történeteket kedvelnek, más-más attitűdöket és habitusokat érvényesítenek a történetmondásban és -értelmezésben. A különböző egyéni és kollektív identitásokat

¹ Minthogy a genealógiai és a lokális emlékezet bemutatása a közelmúltban megtörtént (Keszeg V. 2008: 310–327, 328–350), jelen kötetben a narratívumok ezen csoportjai csupán a példák szintjén jelennek meg.

megjelenítő kulturális pluralizmus megértése végett vizsgálni kell a *nyilvánosság fórumait* és helyzeteit, a *történetmondás rituális és mindennapi formáit*. Ezáltal a történetmondás által is láthatóvá válnak azok a *feszültségek és kapcsolatok*, amelyek a különböző korokat, generációkat, csoportokat és egyéneket összekapcsolják. A narratív hagyomány és gyakorlat bemutatásában és értelmezésében a jegyzet a történetet mondó és értelmező *egyén nézőpontját* kívánja érvényesíteni.

